

CUVINTE BULGĂREȘTI DE ORIGINE ROMÂNĂ

VIRGIL NESTORESCU
Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

În cele ce urmează, ne vom ocupa de unele împrumuturi din română în graiurile bulgărești, ca urmare a contactelor nemijlocite dintre cele două limbi de-a lungul istoriei lor. Cuvintele discutate sunt inserate în *Dicționarul etimologic al limbii bulgare* și într-o monografie a localității Ternovka din sudul Ucrainei, cu etnici bulgari care și-au părăsit țara în urmă cu 200 de ani. În privința acestei ultime lucrări, trebuie precizat că unele cuvinte analizate de noi datează din perioada dinaintea emigrării populației bulgare, iar altele sunt rezultatul legăturilor mai târzii cu graiurile românești din Moldova sau din Republica Moldova vecină.

Бутел s. „borcan cu capacitate de 3 litri” (Barbolova 2013: 311) se poate explica probabil din rom. (înv.) **butel** „vas de sticlă pentru lichide”, care a circulat în secolul al XVIII-lea, fiind împrumutat la rândul lui din germ. **Buttel** „sticlă, butelie” (DA).

Вánгал s., uzitat mai ales în forma de pl. **вánгали**, cu sensul „căcărează uscată pe fund (la oi)” nu are etimologie în BER I, p.117. Ținând seama de regiunea unde este atestat, anume Vraceansko, unde se află și graiuri românești, credem că reprezintă cu fonetism ușor modificat oltenismul rar **vángăr** „șezut; fund; fese” atestat numai în DGO, p. 216.

Джок s. „șezătoare a tinerilor, serată; petrecere ținută în casa unei fete” (Barbolova, p. 315) este o preluare a rom. dial. **jos**, în care se păstrează fonetismul arhaic *gioc*, întâlnit și astăzi în graiurile moldovenești și în cele din Republica Moldova (TDR, p. 216).

Клямка s. „model vechi de clanță la poartă” (Barbolova 2013: 322) redă, cu o neînsemnată modificare fonetică, rom. dial. **cleampă** „clanță a ușii; ivărul de la vechile uși” (DA s. v. *clamp*).

Кяр adv. „chiar, tocmai” (Barbolova 2013: 324) reproduce în întregime rom. **chiar**, după cum reiese din scurtul citat ilustrativ [улица] **кяр** за железния път „[ulița] chiar pe calea ferată”.

Лопмайн s. m. „daltă folosită în tâmplărie”, cuvânt înregistrat în sud-vestul Bulgariei (Vidinsko), are origine „neclară” în BER III, p. 475, unde este doar comparat cu *лопцик* „ferăstrău” (< germ. *Laubsage*). Este vorba tot de un cuvânt german, dar care nu a pătruns în bulgară direct, ci prin rom. dial. **lopáin** (var. **lompái**) „daltă mică de forma

unei linguri, folosită în dogărie” (DGS, II), cunoscut în graiurile noastre sudice, și provine din germ. *Lochbeitel* „daltă de scobit”(DGR).

Пацѧн s. m. băiat în vârstă de aproximativ 12-14 ani” (Barbolova 2013: 330) corespunde pe deplin în plan semantic cuvântului rom. **băiețan**, variantă a lui **băietan**, „băiat ceva mai răsărit, băiat mai măricel; băiețandru, copilandru, fecior”(DA). Schimbările care s-au produs în forma cuvântului- titlu (asurzirea lui [b], sincopa silabică) pot fi ușor admise și nu pun la îndoială propunerea noastră.

Плачинка s. f. „aluat cu o umplutură la alegere, având asemănare cu o chiflă” (Barbolova, p.331), este o variantă neatestată până acum a rom. **plăcintă**, împrumut pe care l-am înregistrat numai în formele **плачинта**, **плачинда** din alte graiuri bulgărești (Contacte, p. 61).

Сумѧрен adj. **1.** „ total, global”. **2.** (fig.) „concis, rezumativ” în BTR, p.881 nu are etimologie, iar în ultimul volum al BER nici nu este inserat. Nu credem că există un etimon care să explice satisfăcător ambele sensuri, fapt care explică reticența autorilor celor două dicționare citate. După toate probabilitățile, în semantica acestui adjectiv cu două definiții antagonice sunt implicate două cuvinte diferite.

Judecând după forma sa, punctul de plecare al soluției etimologice pe care o propunem este adj. rom. **sumar** cu sensul „concis, scurt”(< lat. med. *summarius*, fr. *sommaire*- cf. DLR s. v. II), adaptat la morfologia limbii bulgare cu ajutorul suf. **-ен**, care acoperă prima glosare notată mai sus. Celălalt sens, de „rezultat al unei operațiuni de adunare; total”, considerat principal în BTR, pare să fi fost adăugat pe altă cale, și anume sub influența verbului **сумирам** „a totaliza; a generaliza” (< germ. *summieren* – cf. BER, VII, p. 570).

Суѧерина s. f. „galben, monedă de aur din care se face o salbă” (Novo selo, Vidinsko) cu varianta **суѧирин** s. m. „veche monedă” (Veliko Tărnovo) este considerat împrumut din engl. *sovereign* „veche denumire a lirei englezești”, explicație dată de către St. Mladenov (BER VII, p. 615). Nu credem că lucrurile stau astfel, atât timp cât nu este înregistrată în niciun dicționar bulgar forma literară *соверейн*, transformată dialectal în *соврин*, de la care apoi s-ar fi ajuns la forma din titlu.

Explicația este mult mai simplă. În limba română, cuvântul *sovereign* „monedă englezească de aur echivalentă ca valoare cu douăzeci de șilingi” este cunoscut încă de la începutul sec. XIX, când se folosea în schimburile comerciale din Țara Românească, prima sa atestare având chiar forma **suferin**, într-un document din anul 1822: *Parale treizeci galbenul cel cărmez, iar suferinul să nu umble nicidecum* (DLR s. v.). Pe de altă parte, menționăm și faptul că varianta *suferin*, care a circulat regional, a putut pătrunde prin graiurile românești sudice în graiurile timocene din Bulgaria, unde se păstrează și astăzi în forma *sufurină* (pl. *sufurini*) „salbă de bani”. Identitatea semantică și fonetică existentă între bg. **суѧирин** și rom. **suferin** ne îndreptășesc să susținem originea românească a cuvântului-titlu.

La toate acestea se cuvine să adăugăm că în BER VI, p. 515 apare cuvântul **саѧурини** (reg., rar) „salbă din monede de aur”, trecându-se cu vederea că este o variantă a celui discutat. Tratat ca „împrumut probabil” și rezolvat în grabă printr-o

trimitere ciudată la it. *soldo fiorini*, nu mai poate fi luat în considerare ca un cuvânt independent.

Ху́таp s. m. „sătuc; mahala” (Barbolova 2013: 340) a rezultat, pe de o parte, din rom. **hotar** cu sensul învechit „loc mărginit de hotare; moșie, ținut etc.” (DA, s. v. II) și, pe de altă parte, prin transformarea vocalei [o] în [u] înaintea de [o], fenomen caracteristic foneticii bulgare. Nu este exclusă influența ucr. *ху́тор* „sătuc”, dar nu vedem posibil împrumutul direct, deoarece rămân greu de lămurit schimbarea lui [o] în [a], concomitent cu mutarea accentului pe silaba finală.

BIBLIOGRAFIE

- Barbolova, Zoia, 2013, *Българският говор в Николаевската Терновка (Украйна)*, Odesa.
BER = *Български етимологичен речник*, Sofia 1971–.
BTR = *Български тълковен речник*, Sofia, 1965.
DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române (A–De și F–Lojniță)*, conducerea lui Sextil Pușcariu, București, 1913-1948.
DBR = Tiberiu Iovan, *Dicționar bulgar-român*, București, Editura Științifică, 1994.
DGO = Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, 1980.
DGR = *Dicționar german-român* [coordonare și revizie: Mihai Isbășescu și Maria Iliescu], București, Editura Academiei, 1966.
DGS II = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, literele D-O, coordonator: Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, 2010.
Nestorescu, Virgil, 2002, *Contacte lingvistice interbalcanice. Elemente românești în limba bulgară*, București, Editura Univers Enciclopedic.
TDR = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul Românesc, 1984.